

Kollár Ján
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Veľký slovenský básnik a zberateľ ľudových piesní, ktorý svojim životom a dielom prispel k nebývalému záujmu o minulosť a prítomnosť Slovanov; umeleckým dielom plným citu prekonával klasicizmus a kliesnil cestu preromantickej poetike.

Životopisné údaje:

Ján Kollár sa narodil 29. júla 1793 v Mošovciach, kde začal chodiť do školy. Stredoškolské štúdiá začal v Kremnici a skončil na evanjelickom lýceu v Bratislave. Už ako študent poznal významné diela svetovej literatúry, spisy francúzskych encyklopedistov Rousseaua, Voltaira a iné. Za miesto svojich vysokoškolských štúdií si vybral univerzitu v nemeckej Jene. Študoval filozofiu, teológiu, ale navštevoval aj prednášky z dejín, prírodných vied a filológie, najmä klasickej. Poznal nacionálne zmýšľanie nemeckej mládeže, ktoré vyvrcholilo pri oslavách 300. výročia Lutherovej reformácie, zažil demonštráciu za zjednotenie rozdrobeného Nemecka a videl v nej aj prvky šovinizmu. Kollár sa počas štúdiá v Nemecku dostal aj na miesta slovanského osídlenia, ktoré pripomínali už len niektoré názvy riek, vrchov a nápisy na hroboch. Všetko to na vnímavého mladého básnika veľmi zapôsobilo a vyvolávalo obavu o budúcnosť Slovanov. Na Kollárovo dielo mala veľký vplyv aj láska, ktorú prežil v Jene k dcére evanjelického farára Frederike Schmidtovej. (Oženil sa s ňou až v roku 1835). V praxi pôsobil najdlhšie v Pešti, 30 rokov bol farárom na slovenskej fare. Potom dostal miesto profesora slovanskej archeológie na univerzite vo Viedni. V tom čase ho viedenská vláda vymenovala za svojho dôverníka v uhorsko-slovenských otázkach. Kollár sa po celý život usiloval uviesť do života svoje ideály, najmä v oblasti národnostnej znášanlivosti. Zomrel 24. januára 1852 vo Viedni.

Diela:

Kollárovou prvou literárnou prácou je báseň **Nárek nad súčasnými pomermi v Uhorsku**, ktorú napísal v latinčine a reagoval v nej na pomery v časoch protinapoleonských vojen. Prvá básnická zbierka mu vyšla v roku 1821 v Prahe pod názvom **Básne Jána Kollára**. Jej vydanie poznačila cenzúra, niektoré sonety aj celé slohy básní vyradila a báseň Vlastenec písanú v hexametri sa redaktor J. Jungmann ani neodvážil cenzúre predložiť. Zbierka sa však neskôr stala východiskom najväčšieho Kollárovho diela, básnickej skladby **Slávy dcéra**, ktorá vznikla v roku 1824. Dostali sa v nej do všestrannejších súvislostí národnobuditeľské a ľúbostné motívy. Skladba obsahuje 151 sonetov, rozdelených do troch cyklov, ktoré sú pomenované podľa miesta pobytu a cestovania básnika, je to **Zála** (po nemecky Saale), **Labe**, **Dunaj** a **Předspěv**. V Předspěve sú vysvetlené základné motívy básne a je napísaný časomierou (elegické distichon). Ostatné časti sú napísané v sonetoch. Celým predspevom sa tiahne idea národného zápasu za slobodu a iné národné a ľudské práva, ktoré boli upierané podrobeným národom. Prenikanie citových prvkov do Kollárovej poézie súvisí s formovaním preromantickej poetiky, v jeho diele však ešte doznieva aj klasicizmus.

Názory na slovanskú vzájomnosť, ktoré v poetickej rovine vyslovil Kollár v Slávy dcére, teoreticky podrobne rozpracoval v spise **O literárnej vzájemnosti mezi kmeny a nářečmi slavskými**. Národnouvedomovacie ciele si Kollár plnil aj svojou kazateľskou činnosťou, v roku 1822 vydal „dvoje kázání“ **Dobré vlastnosti národu slovanského**. V duchu učenia nemeckého osvieteniského filozofa Herdera zdôrazňuje v nich základné vlastnosti slovanského národa - nábožnosť, nevinnú veselosť, lásku k rodnému jazyku a znášanlivosť. Ďalším záslužným činom pre hlbšie poznanie národnej kultúry bola zberateľská činnosť. Kollár sa venoval zbieraniu ľudových piesní, v ktorých videl doklad estetickej hodnoty a výsledkom tejto jeho činnosti sú **Národné zpievanky**, doteraz najrozsiahlejšie vydanie

textov našich ľudových piesní. Zbierka sa stala prameňom poézie, ale tiež podnetom pre nastupujúcu štúrovskú generáciu pri uzákoňovaní spisovnej slovenčiny.

Podrobnejšie o dielach:

Slávy dcéra - pre sonety tejto veľkej Kollárovej básnickej skladby je rovnako charakteristická vlastenecká lyrika, ktorou básnik ospieval minulosť a prítomnosť Slovanstva i úbozná lyrika. Žiaľ nad utrpením podrobeného národa a vlastné utrpenie z neuskutočnenej lásky sa v nej spájajú do mohutných básnických obrazov. Jedným z najslávnejších sa stalo dvojveršie namierené proti tým, čo zotročujú národy: „Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou, ten kdo do pout jímá otroky, sám je otrok“. Z veršov (najmä Predspevu) silne znie idea humanity, ktorá by mala zaujať popredné miesto vo vzťahoch medzi národmi. Čitateľ Slávy dcéry sa ďalej stáva svedkom udalostí a úvah na básnikovej ceste z Jeny cez Prahu do Bratislavy. Všade ho sprevádza milovaná Mína, ktorej konkrétna postava sa ku koncu mení na nadprirodzenú bytosť. V prvom speve (Zála) sa básnik vyznáva zo svojej lásky k Míne. Predstavuje ju v rozličných podobách a lúči sa s ňou. V 45. znelke vyjadruje autor významnú myšlienku, keď svoju lásku rozdelí medzi vlasť a Mínu („jednu vlasti pŕlku, druhou Míne“). Druhý spev (Labe) tvoria obrazy bolestného lúčenia, osud ponemčených Lužických Srbov a utrpenie vlastného národa. Tretí spev (Dunaj) vyrastá zo slovenského prostredia. Rozvíja v ňom obrazy národného utrpenia, ale už aj s pohľadom na slávnú perspektívu Slovanov. Žiť s Mínou mu nie je dopriate, preto sa jeho túžba upiera na stretnutie s ňou vo večnosti. Kollár Slávy dcéru niekoľkokrát doplnil novými sonetmi. Vo vydaní v roku 1832 rozšíril druhý spev a nazval ho Labe-Rén-Vltava a na záver pridal dva nové spevy Léthé a Acheron. Práve v týchto posledných spevoch, keď sa stal básnik „Vulkán vyhořetý“ a po rozchode s Mínou nenašiel vhodné podnety pre tvorbu, orientuje sa na posmrtné svety. V Léthé nachádza slávnych predstaviteľov Slovanstva, V Acherone (slovanskom pekle) zase nepriateľov Slovanstva. Ako hovoril sám Kollár, forma sonetov (podľa neho zneliek) mu pre túto básnickú skladbu najlepšie vyhovovala, umožňovala mu jednotlivé myšlienky výrazne vyjadrovať v menších cykloch, ale rovnako aj spájať ich do väčších celkov. Slávy dcéru označoval za „lyricko-epickú“ báseň. Spolu so Slávy dcérou vydal autor obsiahly 528 stranový komentár Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře.

Písňe světské lidu slovenského v Uhřích - je zbierka slovenských ľudových piesní, ktoré zozbieral a vydal J. Kollár spolu s P. J. Šafárikom a J. Blahoslavom-Benediktim. Zbierka vyšla v dvoch zväzkoch v rokoch 1823 a 1827 a Kollár do obidvoch napísal predslov. Zdôrazňoval veľký význam ľudových piesní pre národnú kultúru, podľa neho sú obrazom národného charakteru, históriou vnútorného sveta a života národa.

Počas pôsobenia v Pešti sa Kollár zaujímal aj o vyučovanie jazyka v národných školách, uvedomoval si nedostatok vhodných učebníc pre deti a vydal Čítanku aneb Knihu k čítání pro mládež ve školách slovanských v městech a v dědinách a Šlabikář pro dítky. Práve Čítankou vyvrcholili osvietenské tendencie autora v literatúre pre deti a mládež.

Filologické a historické štúdie zhrnul J. Kollár v prvom období svojej činnosti do dvoch prác: Jmenoslov čili slovník osobných jmen rozličných kmenů a nářečí národu slavenského (1828) a Rozpravy o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slavského a jeho kmenů (1830). V týchto dielach vychádzal autor aj zo starších zahraničných prameňov.

Paměti z mladších let života - sú Kollárove memoáre, v ktorých spomína na životné osudy z detstva a mladosti, hovorí o formovaní svojich tvorivých záujmov a o otázkach spoločenskej a školskej výchovy na začiatku 19. storočia.

Úryvky:

Předspěv - úryvok

Ai, zde leží zem ta, před okem mým selzy ronícím,
někdy kolébka, nyní národu mého rakev.
Stoj noho! posvátná místa jsou, kamkoli kráčíš,
k obloze, Tatry synu, vznes se, vyvýše pohled.
Neb raději k velikému přichyl tomu tam se dubisku,
jenž vzdoruje zhoubným až dosaváde časům.
Však času ten horší je člověk, jenž berlu železnou
v těchto krajích na tvou, Slávie, šijí chopil.
Horší nežli divé války, hromu, ohně divější,
zaslepenec na své když zlobu plémě kydá.
Ó, věkové dávní, jako noc vůkol mne ležící
o, krajino, všeliké slávy i hanby obraz!...

Slávy dcéra - 1. úryvok
(v originále - upravil Cyril Kraus)

Měj se dobře, Míno! ach už kyne
zítrěk spěšně příšlý k rozchodu,
tam už odsud musím k národu,
kde se Neptun Bachu k nohoum vine;

Zde máš serdce, které v lásce plyne,
v lásce vroucí, prázdné podvodu,
mějž je, věno outlé, k důvodu,
že má věrnost nikdy nezahyne:

Mysli na mne, aspoň když se růží
zápach v této stinné besídce
při měsíčku s city tvými sdruží;

Serdce pak to, buď se věčně skryje,
buď se zaskví krásná dennice,
Slavům jen o Tobě nechať bije.

Slávy dcéra - 2. úryvok
(v preklade Ľubomíra Feldeka)

Na tie oči, kvety tvojho ducha,
na pery, čo k srdcu tvoria prah,
prisahám, že večný je môj vzťah
k tebe, Mína, nebuď ku mne hluchá!

„Zve nás čas - a celý svet ho slúcha -
tam, kde času nieta, čas je vrah!
Tu aj tam som tvoja - po hviezdach
nech to letí do božieho ucha!“

„Som osud a z nadoblačných kútov
vaším sľubom mier, no zväzkom boj
prinášam a je mi vás i ľúto!

Nemám inú možnosť, iba túto -
rozdeliť vás. Ale máte môj
sľub, že raz vás spojí sladšie puto...“

Vlastenec

- úryvok z básne, ktorou autor odmieta prázdne frázy a reči o vlasti

Mlčteže už raději pro boha! křiklouni daremní,
jenž z učených vlast! vlast!“ skuhřete kradmo chyžek.
Nic tu chabé lkání, nic řeč neprospěje prázdná,
národu jež zmužilé srdce pomůže a čin.

O dobrých vlastnostiach národa slovenského - úryvok

Tým, čo iné národy majú dobré, neopovrhujme, ale uznajme a usilujme sa privlastniť; ale nikdy sa príliš nezahŕňajme po cudzích veciach, nikdy nebežme za cudzím životom ako malé deti za vozom na ulici, nikdy sa neprilepujeme k cudzím národom, ako biela záplata na čierny plášť. Len otvorme oči a dajme pilný pozor na blízke okolnosti, na vlastné veci a dedičstvo, a nájdeme i na roli nášho národa krásne semená, jadrá a púpence, ktoré môžu niesť v budúcnosti výborné ovocie a z ktorých sa o krátky čas rozvinie utešený národný život na údiv všetkých cudzincov a na zahanbenie všetkých nepriateľov. V najnovšom čase začína sa hýbať v celom veľkom slovanskom národe nový život, nová horlivosť a učenlivosť, ktorá onedlho možno na seba oči celého sveta upúta a nový vek v histórii človečenstva spôsobí. Lebo také sú cesty božieho riadenia: jeden národ vädne, druhý sa začína zelenáť, jeden odkvitá, druhý rozkvitá, jeden mizne, umiera, hnije, druhý sa opäť na jeho hrobe narodí a žije... (Preklad Karol Rosenbaum)

Pamäti z mladších rokov života - úryvok

Len čo som sa v Jene osadil a poobzeral, prvá moja práca bola uvidieť a spoznať nielen profesorov, ale aj iných slávnych mužov, žijúcich v meste, alebo aspoň ich pamätníky a domy, kde bývali a pracovali. Náhodou p. Wolfgang Goethe býval neďaleko nás, jemu teda platila moja prvá návšteva. Po prvý raz som bol uňho s Mažárim, potom častejšie sám. Po prvý raz sme museli trocha čakať v predizbe, kým sa vraj oblečie a pripraví. Potom predstúpil pred nás tento nemecký Jupiter s rozkošnou zdvorilosťou a s odmeranými krokmi i slovami. I pán Goethe sa nazdával, že v uhorskej krajine bývajú iba Maďari, preto i nás pokladal za Maďarov. Ale ja som proti tomu protestoval: „Pane, reku, ja som Slováč, alebo - ak chcete - Slovan, a tento môj priateľ je Polomaďar - Polonemec.“ Pán Goethe sa hlasne zasmial mojej úprimnosti a prihovárajúc sa mi, dôverne ma prosil, aby som mu zadovážil a preložil niekoľko slovenských národných piesní, bo mnoho vraj počul o ich bohatstve a kráse. O maďarské vraj prosil a písal už mnohým, ale doteraz nedostal ani jednu... (Preklad Karol Goláň)

Myšlienky:

„Nik pred Kollárom nezobrazil tak sugestívne svoje ľúbostné city ako on, jeho sugestívnosť je porovnateľná so sugestívnosťou „romantického“ básnika. Zreteľne sa to zračí predovšetkým v zobrazení Míny; Mína je básnikova „osudová láska, prechováva k nej vrúcne city, ľúbi ju, jej výzor je krásny, niet na ňom nijakej poškvrniny, no rovnako sú krásne - ak nie aj krajšie - jej duchovné kvality. Mína je ideál i idol, čo Kollár zobrazuje v rozličných polohách a podobách, je anjelom, bohyňou, ale - na rozdiel od romantického ponímania - aj „normálnou“ devou žijúcou v „normálnom“ svete... (Cyril Kraus - Nad dielom Jána Kollára)

„Kollár vedome tvoril širšie komponovanú lyricko-epickú báseň, ba s rizikom omylu sa dá povedať, že sa usiloval vytvoriť akýsi variant eposu na „lyrickom priestore“. Zastával názor, že existujú spojitosti „Lyry s Eposom“. (Cyril Kraus)

„Týmto dielom (Slávy dcéra) vstúpil novodobý človek, živý človek do literatúry.“ (Karol Rosenbaum)

„Malý národ, právě proto, že je malý, v uměních a známostech daleko kráčati nemůže, ba ve svém úzkém a těsném okrsku o krátký čas uvadnutí musí. Malý národ lépe učiní, jestli se k řeči některého většího připojí, nebo jen mezi velkým, hojným, širokobydlícím národem mohou spisy a knihy, umění a známosti šťastně prokvítati.“ (Ján Kollár, Kázně a řeči, 1831)

„Kollár bol vyznavačom spoločnej cesty slovenského a českého národa v širšom všeslovanskom kontexte.“ (Encyklopédia slovenských spisovateľov)

„Všetko čo Kollár u kmeňov slovanských našiel veľkého, horúcim slovom oslávil; čo záhubného a ponižujúceho, prorockým hnevom pokarhal; city ľúbosti, názory vedecké, osobnú úctu i nechť jedno popri druhom poukladal v tejto podivuhodnej alegórii.“ (Jaroslav Vlček v Dejínach literatúry slovenskej o Slávy dcére)

Zaujímavosti:

Ján Kollár bol zástancom jednoty spisovného jazyka pre českú a slovenskú literatúru, v Čechoch a Slovákoch videl jeden „kmeň československý“ ako súčasť spoločného „slovanského národa“. Ako dôsledný stúpenec tejto československej literárnej jednoty chcel ju realizovať aj v konkrétnej literárnej a jazykovej forme umelým priblížením češtiny a slovenčiny. Spolu s P. J. Šafárikom chceli uviesť do praxe reformovanú češtinu, prispôbenú slovenčine rozličnými úpravami ako bola vokalizácia, slovenské pádové koncovky. Kollár o tejto otázke publikoval článok Myšlienky o libozvučnosti řeči vůbec, obzvlášť československé, ale na českej strane narazil na odpor.

Kollárovo reformné úsilie sa neujalo, spisovná čeština sa vyvíjala svojim smerom a spisovná slovenčina tiež, jej vývin vyústil do štúrovskej jazykovej reformy. Napriek tomu, že súčasníci mali k nemu výhrady a nastupujúca generácia sa s ním v otázke spisovného jazyka dostala do konfliktu, bol pre nich veľkou autoritou, mal vážnosť a rešpekt.

Kollár písal aj vedecké práce, v ktorých uvažoval o pôvode slov Sláv, Slavjan a o osídľovaní severného Talianska slovanským obyvateľstvom. Podnikol cestu do Talianska a svoje zážitky vydal knižne ako Cestopis obsahujúci cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841 konanou. Ďalším cestopisom bola jeho Druhá cesta do Vlach.